

Kinderen in de knel

De regie over de jeugdzorg en het repareren van vastgelopen families is tegenwoordig in handen van de gemeente. Daar is veel ophef over. Tientallen zware beleidsnota's en vele reorganisaties gingen eraan vooraf. **Jacoline Zilverschoon** vertelt over de wezen in kinderdorp Neerbosch bij Nijmegen. Dat heeft 150 jaar lang de golven in de jeugdzorg meegemaakt.

Johannes van 't Lindenhout (1836-1918) ziet ze in 1857 op de hei bij Baarn: 'Arme, verlaten, ondervoede weeskinderen, gedwongen om bovenmenselijk zwaren arbeid te verrichten, opgroeiende in de grootste onkunde en dikwerf volleerd in allerlei ondeugd en gruwelijke zonden.' In de 19de eeuw is het slecht gesteld met de zorg voor wezen en verwaarloosde kinderen. Die wordt overgelaten aan kerk en liefdadigheid. Het is geen taak van de overheid, aldus Den Haag. Van 't Lindenhout, rondreizend bijbelverkoper en evangelist, besluit iets aan de ellende te doen. Als 27-jarige opent hij in 1863 in een oude herberg in Nijmegen met steun van welgestelde vrienden een weeshuis. Op 1 november verwelkomt hij de eerste bewoner, de in votten geklede Pietje Velders. Vóór haar komst was de 14-jarige uitbesteed aan een zeer arm boerengezin in Aalten, maar vier jaar later vertrekt Pietje uit het weeshuis als nette dienstbode, trouwt, krijgt kinderen en wordt een 'trouwe moeder van een christelijk gezin', zo noemt een tevreden Van 't Lindenhout.

De verzorging van wezen gebeurde in de 19de eeuw vooral door particulieren en kerkelijke instellingen. Johannes van 't Lindenhout begon een weeshuis in Nijmegen dat al snel te klein werd. Op deze foto's uit 1883 en 1893 (met fotografensignatuur) de nieuwe behuizing bij Neerbosch. Alle foto's bij dit artikel via het Van 't Lindenhoutmuseum, Nijmegen.

De giften stromen binnen

De pragmatische Van 't Lindenhout vangt meisjes én jongens op. Zo kunnen broertjes en zusjes samen blijven.

Bovendien, zo stelt hij, enkel meisjes is te emotioneel en alleen jongens wordt te wild. Ze komen uit heel het land en al in 1866 is het weeshuis te klein. Twee vrienden schenken een stuk grond bij het dorp Neerbosch aan de rand van de stad. Er is nauwelijks geld, maar toch neemt Van 't Lindenhout deze gift aan en start de bouw van een huis. Wonderlijk genoeg ontvangt hij telkens als er rekeningen liggen weer een schenking of worden er bouwmaterialen afgeleverd. Hij gelooft dat de zegen van de Heer op zijn stichtelijke werk rust. 'God is een Vader der Weezen,' schrijft hij vaak.

De giften (uit protestants-christelijke kring) stromen met regelmaat binnen. Het weeshuis groeit als kool, het wordt een compleet zelfvoorzienend kinderdorp; in 1893 wonen er al bijna duizend wezen die alle gebouwen samen met hun leermeesters bouwen. Het voedsel komt van de eigen boerderij en tuinderij. De jongens timmeren meubels, maken kleren, klompen en schoenen. Van de personen in de grote drukkerij rollen tijdschriften, boeken en almanakken. Jongens

leren er het drukkersvak en ook wordt met bladen als *De Vriend des Huizes* en *Het Oosten* het prachtige verhaal van de weesinrichting uitgedragen en geld verdiend. De meisjes worden opgeleid tot dienstbode. De weeskinderen gaan naar school en leren een vak om later zelfstandig in de maatschappij te kunnen staan.

Een commissie pleit in 1894 Van 't Lindenhout van de meeste beschuldigingen vrij

Ontmaskerd?

In juni 1893 verschijnt de brochure *Onthullingen over de Weesinrichting te Neerbosch. De Weesvader Van 't Lindenhout ontmaskerd*. Een felle aanklacht door A. van Houten, oud-onderwijzer op Neerbosch, en scheepskapitein Gerard van Deth, die na het overlijden van zijn vrouw twee kinderen in Neerbosch plaatste. Vol persoonlijke rancune schrijven zij over verwaarlozing, ondervoeding en mishandeling van de wezen en over zelfverrijking door Van 't Lindenhout. Deze wil met zijn bestuur aanvankelijk de 'infame en lasterlijke' beschuldigingen negeren, maar de kwestie speelt landelijk in de media en politiek zo hoog op dat een reactie niet kan uitblijven. Om een dreigend overheidsonderzoek te voorkomen stelt het bestuur uiteindelijk een onderzoekscommissie van wijze mannen in. Die presenteert in februari 1894 een rapport dat Van 't Lindenhout van de meeste beschuldigingen vrijpleit: de pragmatische, intuïtieve aanpak van Van 't Lindenhout had voor een onstuimige groei gezorgd, waardoor de organisatie hier en daar wel wat kraakte. Het rapport leidt dan ook tot noodzakelijke organisatorische, pedagogische en hygiënische verbeteringen. Vooral van belang is de inkrimping van het aantal inwoners tot de helft.

In 1903 neemt de 67-jarige weesvader aangeslagen en vermoeid afscheid, na 40 jaar. Hij overlijdt in 1918 en wordt ter aarde besteld op de begraafplaats van zijn levenswerk.

De overheid dient zich aan

De Neerbosch-Kwestie en het publieke debat daarover raken uiteindelijk niet alleen dit ene weeshuis maar ook de vele andere instellingen van particuliere christelijke filantropie uit de 19de eeuw. De overheid, ondanks de toenemende verpaupering in de jaren 1890 nog altijd laks op dit terrein, kondigt zich rond 1900 toch aan op het speelveld. In 1901 worden wetten voor kinderbescherming aangenomen, in 1905 ingevoerd. Dit gebeurt na lang aandringen van particuliere instellingen, maatschappelijke organisaties en de in 1899 opgerichte Nederlandsche Bond voor Kinderbescherming, al was er vanuit confessionele hoek veel verzet – die beschouwt het gezin toch vooral als háár domein.

Met de nieuwe wetten kan de overheid ingrijpen als ouders hun taak als opvoeder verwaarlozen. Weesinrichting Neerbosch neemt alleen nog wezen en voogdijkinderen op voor wie verpleeg-gelden worden betaald. Dit betekent een solide financiële basis voor de inrichting. Ook legt men voortaan structureel vast in een persoonlijk dossier waar de kinderen vandaan komen, wie de voogdij heeft en nadere familiebijzonderheden. Dit is in feite de eerste stap in de bureaucrativering van de jeugdzorg – in Neerbosch staan nu nog ruim 7000 van dergelijke kinderdossiers, een bron om na te gaan hoe het er toeging.

Zo blijkt uit de persoonsdossiers van de twee jongens en drie meisjes Struijk dat het Burgerlijk Armbestuur Sliedrecht per kind 100 gulden verpleeggeld per jaar betaalt als het vijftal na het overlijden van beide ouders naar een weeshuis moet. Op 18 januari 1916 komen ze naar Neerbosch. De oudste zoon Maarten is dan 14 en gaat in de leer als schilder. Wegens 'één daad der onbezonnenheid' wordt hij in 1922 echter weggestuurd: hij is met drie jongens op zondag naar de herberg gegaan. Dat is een slecht voorbeeld: 'Neerbosche jongens aan den publieken weg op Zondag in de herberg!! Nooit gehoord. Foei, wij zijn zeer getroffen.' Zijn broertje Gerrit is tien bij zijn aankomst en leert na de lagere school boekbinden. Hij wordt in januari 1926 boekbinder bij Brandt en Zoon, een Amsterdamse uitgeverij van Bijbels, psalmboeken en andere stichtelijke lectuur. Net zoals ieder kind dat weggaat, krijgt Gerrit

Jongens kregen op Neerbosch onder andere een opleiding tot drukker.

bij zijn vertrek een uitzetkist mee. Die bevat naast kleren ook zijn vakgereedschap en een Bijbel. De directeur houdt nog enige tijd contact; gaat het goed, dan wordt de band met Neerbosch doorsneden en staat Gerrit op eigen benen. De zusjes Hermijntje en Marie worden opgeleid tot dienstbode en gaan als 20-jarigen aan de slag bij families in Utrecht. Marie is bekend als de Nachtegaal van Neerbosch: ze trekt als solist van het zangkoor door heel Nederland voor de populaire 'Neerbosch-avonden' voor propaganda en fondsenwerving. Het jongste zusje Frederika sterft op 11-jarige leeftijd in het ziekenhuis van het weeshuis en wordt in Neerbosch begraven.

Professionalisering en meer persoonlijke aandacht

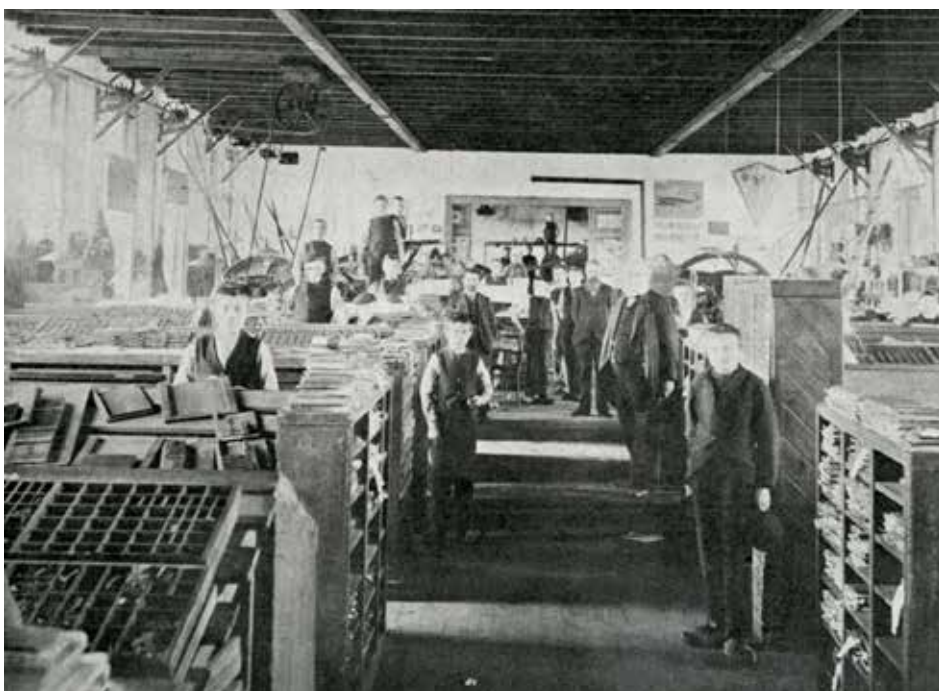
In de jaren '50 en '60 krijgen maatschappelijke en pedagogische trends steeds meer vat op het jeugdbeleid. Een belangrijke aanjager is het Rapport Koekebakker. Hoogleraar Jaap Koekebakker, een vernieuwend denker in de kinderbescherming, leidt vanaf 1950 de werkgroep voor een grootschalig onderzoek naar de praktijk binnen de kindertehuizen in Nederland. Belangrijk kritiekpunt is de gebrekkige scholing en pedagogische kennis van medewerkers. In de meeste tehuizen draait het nog steeds vooral om het handhaven van orde, structuur en routine. Er is nauwelijks aandacht voor verschillen in aanleg en ontwikkelingsniveau van het individuele kind. Een

Een pagina uit het kinderdossier van Rie Struijk, die in 1916 naar Neerbosch kwam.

pedagogisch behandelingsplan ontbreekt en professionalisering van groepsleiders is hard nodig.

Het *Rapport Koekebakker, Verzorging en opvoeding in kindertehuizen* (1959) markeert dan ook een omslagpunt in de

modernisering van de jeugdzorg. Aanvankelijk is er weerstand omdat de voorgestelde veranderingen ingrijpend zijn. Bovendien zijn veel directeurs en personeelsleden niet happig op verandering, maar de leiding in Kinderdorp Neerbosch, zoals de instelling zich is gaan noemen, beseft de noodzaak van fundamentele aanpassingen. Groepsleiders gaan daarom op cursus bij de Nationale Federatie voor Kinderbescherming. Vooral directeur Johan Visser trekt vanaf zijn aantreden in 1961 meer jonge, specialistisch opgeleide medewerkers aan. Ook krijgt het kinderdorp een eigen psycholoog en orthopedagoog. Er wordt overlegd over schoolkeuze, opvoedings- en behandelplannen. Begin jaren '70 komt er ook meer aandacht voor de

oorzaken van de problemen en de gezinnen waaruit de kinderen komen. Oude grote gebouwen worden gerenoveerd of gesloopt en er komt kleinschalige nieuwbouw. De sfeer en de leefomgeving voor de kinderen verandert: kleinere groepen en meer persoonlijke begeleiding, later zelfs een eigen kamer. Joke, in 1973 als 13-jarige naar Neerbosch gekomen, krijgt vanaf 1975 kledinggeld, net als alle kinderen boven de elf. Voorheen mochten ze twee keer per jaar wat uitzoeken in de centrale linnenkamer. Joke: 'Daar

pasten we dan één of twee stelletjes voor de winter, maar nu konden we zelf in Nijmegen kleren kopen. Alle kleding werd genummerd, gewassen en gestreken door de wasserij op Neerbosch.' Snel daarna verhuist Joke naar Nijmegen voor een project begeleide kamerbewoning.

Voortaan zo dicht mogelijk bij huis

Kamerprojecten zijn een nieuwe fase in het pedagogisch veranderingsproces dat Neerbosch doormaakt: jongeren moeten voortaan leren wennen aan het leven

Kinderdorp Neerbosch in 1988, foto Theo van Zwam.

buiten de instelling. De verblijfsduur op Neerbosch wordt steeds korter: eind jaren '80 ruim negen maanden in een trainingscentrum voor kamerbewoning en iets meer dan een jaar in een gezinshuis.

Dit sluit aan bij het landelijke beleid dat in 1984 na vele debatten en adviesrondes wordt ingesteld. Volgens dit 'zo-zo-zo'-beleid zijn de uitgangspunten voor de hulp: 'zo dicht mogelijk bij huis, van zo kort mogelijke duur en in zo licht mogelijke vorm'. Er komt in 1989 een nieuwe Wet op de Jeugdhulpverlening waarin de gezinsbenadering centraal staat; de nadruk ligt op continuïteit van de band tussen kind, ouders en leefmilieu. Hierdoor stijgt de vraag naar ambulante zorg, bij gezinnen thuis.

Door de regionalisering en differentiatie in de jeugdzorg in de jaren '90 verandert Neerbosch binnen enkele jaren onherkenbaar. Uiteindelijk sluit het kinderdorp in 2001. Het maakt plaats voor de multifunctionele fusieorganisatie (MFO) Lindenhout in Midden- en Oost-Gelderland die nog steeds een breed pakket diensten levert aan gemeenten; zij hebben nu de regie over de jeugdzorg.

Jacoline Zilverschoon is historica en werkt als educatief medewerker / assistent-conservator in het Van 't Lindenhoutmuseum.

Verder lezen en bezoeken

Lopend over het oude terrein van Neerbosch, verstopt op een industrieterrein in Nijmegen, zie je nog de contouren van het voormalige kinderdorp en de weesinrichting. Naast de paviljoens uit de jaren '70 is er ook nog het oude straatje uit de 19de eeuw met de bakkerij, de kleermakerij en de Vaktekenschool. Midden in dit ensemble staat fier overeind de monumentale Weezenkapel, in 1882 door wezen zelf met hun leermeesters gebouwd. In dit gebouw schetst het Van 't Lindenhoutmuseum een beeld van de Neerboschse geschiedenis en 150 jaar jeugdzorg. In het archief liggen duizenden dossiers van Joke, Marie, Pietje, Maarten, Gerit... Naar schatting 20.000 kinderen in de knel kregen hier in de afgelopen 150 jaar een thuis en een nieuwe start aangeboden.

In Joost Rosendaal, *Johannes van 't Lindenhout, vader van 20.000 kinderen* (Uitgave Van 't Lindenhoutmuseum, 2013) en Anton van Renssen, *Het wezendorp Neerbosch. De protestants-christelijke weesinrichting Neerbosch en haar stichter Johannes van 't Lindenhout (1863-1903)* (Nabij Producties, 2015) staat de geschiedenis beschreven.

Van 't Lindenhoutmuseum
Scherpenkampweg 58 Nijmegen
www.vantlindhoutmuseum.nl

Joh. Van 't Lindenhout, foto S. Mans.

